

Uwagi dydaktyczne

Robert Szuchta

Oddajemy w Państwa ręce pakiet edukacyjny poświęcony powojennym dziejom polskich Żydów. Przygotowali go edukatorzy Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN w ramach muzealnych prac upamiętniających 50. rocznicę wydarzeń marcowych 1968 roku. Tak zwane „wypadki marcowe” to bardzo ważny moment w powojennych dziejach społeczności żydowskiej, a także istotna cezura w dziejach państwa i społeczeństwa polskiego. Temat Marca '68 ma przebogatą literaturę. Badają i analizują go historycy, socjologowie, literaturoznawcy; doczekali się licznych odniesień w literaturze pięknej, poezji, filmie. Wydarzenia marcowe inspirowały artystów plastyków, dramaturgów, przedstawicieli innych dziedzin nauki i sztuki. Uzasadnione wydaje się twierdzenie, że Marzec '68 zasadniczo wpłynął na co najmniej jedno powojenne pokolenie Polaków, stał się dla wielu z nich wydarzeniem formacyjnym. Ci zśród polskich Żydów, którzy zdecydowali się pozostać w kraju, wkrótce w imię zachowania wierności ideałom Marca, takimi jak wolność i prawda, zostali aktywnymi członkami demokratycznej opozycji antykomunistycznej. Wielu z nich zasiliło takie organizacje jak Komitet Obrony Robotników, angażowało się w drugoobiegowy ruch wydawniczy (de facto tworząc niezależną opinię publiczną), współtworzyło opozycyjne wobec oficjalnych władz organizacje i ruchy społeczne, jak choćby niezależny ruch związkowy. Inni w czasach przełomu lat 80. XX wieku stali się działaczami NSZZ Solidarność. Jeszcze inni ulegli silnej presji i zdecydowali się na emigrację. Nawet tam nie utracili związku z Polską. Ci, którzy w następstwie wypadków marcowych znaleźli się w Ameryce Północnej, Europie Zachodniej – głównie w Szwecji – stali się tam ambasadorami polskiej kultury, zakładali stowarzyszenia i organizacje, piastowali stanowiska profesorskie na uniwersytetach, zostali uznanymi inżynierami, lekarzami, adwokatami, twórcami kultury.

Mija 50 lat od tamtych wydarzeń. Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN inicjuje wiele różnorodnych wydarzeń kulturalnych, wspomnieniowych, które upamiętniają tamte wypadki. Jednym z nich jest cykl lekcji poświęconych najnowszym dziejom żydowskiej społeczności w Polsce. Dla twórców pakietu edukacyjnego rocznica Marca '68 jest znakomitą okazją, aby omówić z uczniami powojenną historię polskich Żydów w szerszej perspektywie, zarówno czasowej, jak i tematycznej. Proponujemy Państwu i Państwa uczniom wyprawę w nieodległą

przeszłość i rozmowę na kilka tematów dotąd albo nieobecnych w polskiej edukacji historycznej, albo manipulowanych dla doraźnych celów politycznych przez tych, którzy byli dalecy od chęci poznania i zrozumienia tego, co się wydarzyło.

Pakiet zawiera scenariusze zajęć edukacyjnych zogniskowane wokół trzech zasadniczych zagadnień charakteryzujących powojenne życie polskich Żydów. Zakwalifikowaliśmy do nich następujące zagadnienia:

- **Władza i społeczeństwo a Żydzi.** Zwracamy w nim uwagę na relacje między społecznością żydowską a aparatem władzy komunistycznej i resztą społeczeństwa polskiego. Chcemy tu pokazać trudne i złożone stosunki z władzą i omówić problem zaangażowania niektórych Żydów w komunizm. Przedstawiając relacje z nieżydowską częścią społeczeństwa polskiego, mówimy o narastającym w Polsce po wojnie antysemityzmie, jego organizatorach i ofiarach.
- **Wewnętrzne życie społeczności żydowskiej.** Tu znajdzie Państwo podstawowe informacje dotyczące danych demograficznych i rozmieszczenia geograficznego społeczności żydowskiej w Polsce. Ilu polskich Żydów przeżyło wojnę w ogóle, ilu z nich przeżyło na terenach rdzennie polskich? Dlaczego Żydzi po wojnie osiedlali się głównie w dużych miastach i na ziemiach niemieckich, które w wyniku ustaleń międzynarodowych zostały włączone do Polski? Dlaczego cechą charakterystyczną społeczności żydowskiej była jej mobilność, co dotyczy szczególnie kolejnych fal repatriacji i emigracji? Czy były one spowodowane tymi samymi przyczynami co u reszty społeczeństwa? Jakie znaczenie dla polskich Żydów miało doświadczenie Zagłady w latach II wojny światowej? Jaki był ich stosunek do tradycji i religii? Jaką rolę odegrała po wojnie kultura jidysz? Jakie były najważniejsze organizacje reprezentujące tę społeczność? Odpowiedzi na te pytania układają się w mozaikę znaczeń, które opisują tożsamość polskich Żydów w okresie powojennym. Pozwolą one być może odpowiedzieć na pytanie, jaka była tożsamość polskich Żydów w marcu 1968 roku.
- **Wokół Marca 1968.** To zasadnicza część pakietu edukacyjnego. Tematy, które proponujemy omówić z uczniami, dotyczą żydowskiego aspektu wydarzeń marcowych. Celowo nie omawiamy tu kwestii walki o władzę w łonie PZPR, ścierania się różnych koncepcji sprawowania rządów w Polsce i miejsca w tym systemie partii komunistycznej. Te zagadnienia są omawiane na szkolnych lekcjach historii. Proponujemy większą uwagę skupić na mechanizmach społecznych, które doprowadziły do Marca '68, w tym szczególnie na rolę propagandy. Nie jest przecież przypadkiem, że w dobie narastania w Polsce ideologii narodowego komunizmu propaganda głównych ośrodków politycznych kreowała postać wroga, którym był Żyd syjonista. Zagadnienie mobilizacji społeczeństwa przez potężny aparat

propagandowy kreujący figurę wroga: Żyda syjonisty, należy uznać za jedno z najważniejszych aspektów wydarzeń marcowych, a nawet szerzej – każdej niedemokratycznej władzy. Równie ważne wydaje nam się omówienie reakcji różnych środowisk społecznych i zawodowych na Marzec '68. Dlatego pokazujemy działania Kościoła katolickiego, robotników, inteligencji i społeczności międzynarodowej, które były na niego odpowiedzią. Odrębnym zagadnieniem jest oddźwięk zarówno na same wydarzenia marcowe, jak i ich konsekwencje wśród członków polskiej społeczności żydowskiej. Jak je odbierali, co wtedy czuli, do podjęcia jakich decyzji motywowały ich te wydarzenia? Jak je oceniają z dzisiejszej perspektywy? Wreszcie jacy są dzisiaj, gdzie mieszkają po Marcu? To tylko niektóre z pytań, które chcemy zadać.

Tak określone ramy tematyczne pakietu są prezentowane polskim uczniom i ich nauczycielom po raz pierwszy. Nie było do tej pory propozycji tak kompleksowego opracowania materiałów dydaktycznych dotyczących Marca '68 i szerzej – powojennej historii polskich Żydów. Te istniejące ograniczały się zazwyczaj do wyboru fragmentów wspomnień i relacji uczestników wydarzeń, a przede wszystkim emigrantów marcowych. Nie miały one jednak charakteru środka dydaktycznego, który można by wykorzystać w trakcie szkolnych lekcji historii.

Warto też zwrócić uwagę, że powojenna historia polskich Żydów, w tym temat Marca '68, nie była należycie i w pełni omawiana w podręcznikach szkolnych. Jeśli w ogóle wspominano o Marcu '68, to poświęcano mu zaledwie kilka akapitów tekstu podręcznika. Ich zawartość ograniczała się do prezentacji rywalizacji o władzę w łonie obozu komunistycznego rządzącego Polską. Autorzy podręczników pomijali ważny aspekt wydarzeń – nie udzielali odpowiedzi na pytanie, kto był głównym obiektem antysemickiej nagonki w marcu 1968 roku i kto poniósł jej konsekwencje. Również w programach nauczania historii dla różnych etapów kształcenia pomijano ten ważny aspekt powojennej historii Polski. W obecnych podstawach programowych nauczania historii w szkołach ponadpodstawowych ich twórcy nie przewidzieli zbyt wiele miejsca na omawianie tematu Marca '68. Jedyny punkt podstawy programowej, bezpośrednio odnoszący się do 1968 roku, w ogóle nie dotyczy wydarzeń, o których mowa w pakiecie. Podstawa programowa nauczania historii w szkole ponadpodstawowej w dziale LV, zatytułowanym *Przemiany cywilizacyjne w świecie*, przewiduje na poziomie podstawowym, że uczeń: **„charakteryzuje zjawisko »rewolucji obyczajowej« i ruchów młodzieżowych, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń 1968 r.”**. W dziale LIX zatytułowanym *Polska w latach 1957–1981* również na poziomie podstawowym przewiduje ona zaś, że uczeń: **„wyjaśnia genezę**

i konsekwencje kryzysów społecznych w latach 1968, 1970, 1976”¹. Trzeba tu zauważyć, że żaden zapis podstawy programowej dla poziomu rozszerzonego nie odnosi się do wydarzeń marcowych 1968 roku².

Biorąc powyższe pod uwagę, propozycja pakietu edukacyjnego poświęconego powojennym dziejom polskich Żydów ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń Marca '68 może stać się ważnym uzupełnieniem wiedzy historycznej przekazywanej młodemu pokoleniu Polaków w szkole. Nie łudźmy się, że będą mogli Państwo zorganizować lekcje, aby poruszyć zagadnienia omawiane w pakiecie. Z punktu widzenia realizacji podstawy programowej, do której jest zobowiązany każdy nauczyciel, nie są Państwo zobligowani do poruszania kwestii, o których nie wspomina się w tym dokumencie ministerialnym. Jednak edukacja nie ogranicza się jedynie do trwającej 45 minut lekcji szkolnej. Pozostaje jeszcze wiele innych możliwości realizacji treści programowych i pozaprogramowych: koła zainteresowań prowadzone w ramach zajęć pozalekcyjnych z uczniami zainteresowanymi tematem, godziny z wychowawcą, wycieczki szkolne i wiele innych form zajęć edukacyjnych. Liczymy, że nasz pakiet będzie Państwu służył właśnie przy projektowaniu i realizacji takich zajęć. Bardzo byśmy chcieli, aby wykorzystywali Państwo zarówno gotowe elementy pakietu (scenariusze zajęć), jak i poszczególne jego fragmenty do prowadzenia autorskich zajęć i projektów edukacyjnych. Proponujemy i zachęcamy do twórczego wykorzystania przygotowanych materiałów historycznych poświęconych powojennej historii Żydów i wydarzeniom Marca '68. Mamy nadzieję, że wykorzystując te materiały edukacyjne, przyczynią się Państwo do lepszego poznania powojennej historii polskich Żydów.

Życzymy udanych zajęć!

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Historia, s. 133.

² Wprowadza się za to na poziomie rozszerzonym w tym samym dziale zapis: „Uczeń: charakteryzuje osiągnięcia polskich sportowców w latach 60. i 70.”. Zob. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Historia, s. 133.

materiały opracowane w ramach programu *Obcy w domu. Wokół Marca '68*

<http://marzec68.sztetl.org.pl>

WSPÓŁORGANIZATOR

STOWARZYSZENIE
ŻYDOWSKI INSTYTUT
HISTORYCZNY W POLSCE

MECENAS

WSPARCIE

WILLIAM K. BOWES, JR.
FOUNDATION

David Goldman i Debbie Bisno
oraz Fellowships at Auschwitz
for the Study of Professional Ethics
Marek i Agnieszka Nowakowscy
Andrzej i Małgorzata Rojek
Jerry Wartski z rodziną
Paul Goldner i Sandy Soifer

NEUBAUER FAMILY FOUNDATION

PATRONI MEDIALNI

PARTNER INSTYTUCJONALNY

